

DZWON (121) *sb m*

dzwon (74), **zwon** (47); dzwon *HistJóz, BielŻyw, MiechGlab* (2), *RejJóz, SeklKat* (5), *MurzOrt, BielKom, GroicPorz* (2), *RejWiz* (5), *RejZwierz* (2), *BielKron* (12), *RejAp* (2), *RejPos* (8), *RejZwierz* (5), *WujJud* (3), *SkarŻyw* (4) *StryjKron, CzechEp* (2), *KochFr* (2), *KochPieś* (2), *ArtKanc, WyprPl, JanNKar* (3), *JanNKarKoch, SkarKaz* (2), *KlonWor* (2); zwon *OpecŻyw* (2), *Murm* (3), *Mymer*¹, *BartBydg, FalZioł, RejPs, KrowObr* (33), *Mącz* (2), *HistRzym*; dzwon : zwon *RejKup* (2 : 2).

-on (5) *MurzOrt, JanNKar* (3), *JanNKarKoch*, -ón (2) *Mącz, WyprPl*; -on- (5), -ón- (1); -on- *OpecŻyw, Mącz, KochFr* (2); -on- : -ón- *KochPieś* (1 : 1).

sg *N* dzwon (28). ◇ *G* dzwonu (5) *SeklKat, KrowObr* (3), *BielKron*, dzwona (1) *BielKom*. ◇ *A* dzwon (7). ◇ *I* dzwon(e)m (5). ◇ *L* zwonie (1). ◇ *pl N* dzwony (13). ◇ *G* dzwonów (15); -ów (1), -(o)w (14). ◇ *D* zwon(o)m (1). ◇ *A* dzwony (40). ◇ *I* dzwony (4). ◇ *L* dzwoni(e)ch (1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Przedmiot metalowy w kształcie odwróconego kielicha z zawieszonym wewnątrz drążkiem (tzw. sercem), który w zderzeniu ze ścianami kielicha wydaje donośny dźwięk; *campana Murm, Mymer*¹, *BartBydg, Mącz, Cn; aeramentum Murm, BartBydg; aeramentum sonorum, aerea pelvis, aes, campanum aes, nola Cn* (110) : *OpecŻyw* 19v; *Murm* 127, 128, 182; *Mymer*¹ 7; *BartBydg* 51b; Też drzewo na ktorem zwon wili w ręku onego człowieka, z ktorego nofa krew zbytnie płynie/ zaftanawia *FalZioł* V 79; *BielŻyw* 123; *MiechGlab* *8; *RejPs* 220; A głofu człowieczego nigdzyey z żadney łtrony/ Iuż tám było nie fłyżeć/ iedno huczą dzwony *RejWiz* 82v; Zigmunt dzwon zamku Krakówkiego. *RejZwierz* 105 [*idem*] bb4v; domy máią ná kłztałt dzwonow *BielKron* 447, 250v, 432v [2 r.], 447; *Aerarius faber. Puźkars/ Konwifars* ten ktory zwony/ Ruźnice/ álbo działá leye. *Mącz* 5a, 32d.

W porównaniach (3): ktora [*wiara*] iefł iáko dzwon; ktorego łkoro fie namniey náruźy/ niepożyteczny fie sftawa. *WujJud* 12, 12 marg [*idem*], *Nn*5v.

W charakterystycznych połączeniach: dzwony się chybają, huczq; bić we dzwon; dzwony lać (2).

Przysłowie: (*marg*) Żadna rzecz nie tajna (-) Y ktoż kiedy na świcie/ wzdy był tak ćwiczony Aby fie w tym vtagił/ bo to głołne dzwony *RejJóz* Ev; A fławá y zła y dobra iefłh bárzo głołny dzwon/ á brzmi ná wśytki łtrony łzyroko. *RejZwierz* 36v, 103 [*idem*] Bbb2 [ogółem 4 r.].

Zwroty: [»pojść na głoł by do dzwona [= jak na zawołanie]« (1): *Poydą [psy]* ná głoł by do dzwoná/ Iuż wiedząc/ fwoie imioná. *BielawMyśl* B4].

»we dzwon(y) (za)dzwonić« [*szyk* 2 : 1] (3): *Pilát* wtym żony niewyfluchál/ we zwon zazwonitz ij wtrąby trąbitz kázál *OpecŻyw* 133; *GroicPorz* z3v; *BielKron* 328v.

Przen (1) :

Zwrot: *peryfr.* »dzwonić cichem dzwonem« = cicho *wypuszczać wiatry* (1): *Czos* my bárzo załmierdzyalo. Alboć kto rzygnal ogonem Albo dzwoni czyhem dzwonem. *RejKup* 15v.

a. *Dzwon kościelny, wzywający wiernych na modlitwę i nabożeństwa oraz towarzyszący różnym obrzędom i ceremoniom religijnym* (78) : [*Tatarzy*] Dzwonow żadnych niemaią, ale na każdy dzień wołaią fwym ięzykiem, lai illo illoloch *MiechGlab* 20; *SeklKat* V2, V2v; A yaka wniem [*w P. Bogu*] nadzeje mieć Niewzwony ani worgany Iedno w yego Swiente rany *RejKup* X, 13v; A łkoro żak

dzwoná wzbyerze/ Poydę trochę ná pacierze *BielKom* E7; Ale podzmy do Zwonow/ y thám fie vkázuie náuká wafza Dyabelfka *KrowObr* 103, 76, 103 [5 r.], 103v [4 r.], 119v; Tłuką dzwony/ fpiewáią/ kropidły macháią *RejWiz* 181, 150, 150v, 169v; w Kłaftorze s. Fráncífzká ze dzwonow dzyał náłali ku walce fie gotuiąc *BielKron* 202v, 259v [2 r.], 398, 406v, 453; *RejPos* 348v, Ooo3v, Ooo4v; *StrykKron* 717; [*Apostołowie*] Lalili też dzwony? *CzechEp* 362, 191; *KlonWor* 70.

W porównaniu (1): Dziwy ktore Pan czynił/ fą iáko dzwony/ obwoływaiąc Boftwo iego. *RejPos* 81 marg.

W charakterystycznych połączeniach: (w) dzwon bić (2), gąść, igrać, lać, połupić, tłuc (2); dzwona wezbrać; dźwięk dzwonu.

Przysłowie: A długoż tey flawy będzie/ Poki dzwonik we dzwon gędzie *RejZwierc* [233]; rzeczy to lekkiey wagi/ z głofem dzwonow prędko miną/ prze śmierć nie długo trwáią/ rázem y z ludźmi giną. *ArtKanc* R19.

Fraza: »dzwon dzwoni; dzwonić (w) dzwony« [szyk zmienny] (4; 2): fwiece pali/ dzwony dzwoni/ z dział ftrzela *RejAp* 180; *HistRzym* 38v, 41; y dzwony famy bez żadney ręki/ ludzkiey dzwoniły. *SkarŻyw* 546; gdy w święto w dzwon wielki dzwoni na pacierze. *WyprPl* A3; *KlonWor* 71.

Zwroty peior. [tylko w tekstach protestantow]: »zvon czarować; zvon uczarowany« [szyk zmienny] (3; 1): niemogłem fie w fthrzymać/ ábym niemiał też vkázác/ iáko tzáruiecie Kościoły/ Káplice/ Ołtarze/ Zwony *KrowObr* 100v; powiedz w ktorymeś to písmie Świętym wytzythał? Iż Zwon vtzárowány/ dźwiękiem fwoim odgania nieprzyiaciele dufzne y cielefne *KrowObr* 103v, 103 [2 r.].

»zwony guścić« (1): Ołtarze Zwony/ Kielichy/ Portátyły y infze Dyabelfkie zabobony krzćicie y gułlicie. *KrowObr* 86v.

»dzwon(y) (o)kr(z)cic; kr(z)czenie, krzest dzwonow« [szyk zmienny] (18; 2 : 1): *SeklKat* V2 [3 r.]; Oto maż náukę Syná Bożego/ kthory nie Zwony/ ále ludzi rofkazał krzcić zwolennikom fwoim. *KrowObr* 104, 86v, 103 [2 r.], 103v [3 r.], 104, 126v (13); *RejAp* 152; Krzeft dzwonow y inych rzeczy. *RejPos* 348v marg, 338v, 348v; Chwalifz iáko w twym zborze dobrze náuczáią/ A przedsię tám fie ciśniefz/ kędy rozdawáią. A iefli iefcze zniczym odiedźiefz do żony/ Iákobyś wodę święcił/ álbo też krzcił dzwony. *KochFr* 103.

»(po)święcic dzwony; poświęcony zvon, poświęcanie zwonow« (2; 1 : 1): ktorzy chrcą y fwięczą dzwony y yne rzeczy nierozumne/ krom czlowieka dla ktorego famego ieft chrzeft wftawion. *SeklKat* V2; Vyrzyfz też [...] poświęcanie kościołow/ ołtarzow/ y flupow/ zwonow/ ornathow/ kielichow *KrowObr* 241, B3v, 103.

Wyrażenie: »dzwon wielki« (2): Toc ieft oná mátká wfzelkiefy nietzyfności [= *Rzym*] [...] która pánowanie fwoie vmocniła [...] vbiory niezwyftzaynymi/ zwony wielkimi [...] ozdobnymi Cerymoniami *KrowObr* 242; *WyprPl* A3.

W przen (6) : (marg) Dzwon y trábá głośna S. Chryzofom. (–) [...] Wielkim głośnym był dzwonem y trábą náuki Bożey *SkarŻyw* 86; [w tym serdecznym kościele] Dzwony niech będą czuyność/ ktorą fie do śmierci y fądu Bożego budźim. *SkarKaz* 457b, 457b.

Zwrot: »bić by, jako we dzwony« = szeroko rozgłaszać obwieszczać [szyk zmienny] (1 : 1): *RejKup* z2; [*Pan*] iuz fám począł oczywifcie iáwne znáki vkázowác możności fwoiefy [...] thák iż nie ináczey

iedno iáko we dzwony bijąc ná nie/ áby fie o nim ty głófy roznałzáły/ á oni áby fie íchadzáli/ przypátrowác fie temu świętemu Bołtwu iego. *RejPos* 81.

b. *W wyrażeniu przyimkowym w funkcji terminu prawnego:* »pod jednym dzwonem« = *należący do tej samej jurysdykcji sądowej; sub una campana Łac* śr. (1) : WSzyłcy Ludźie iednego Práwá/ iáko mówią pod iednym Dzwonem/ nie dáley máią Sądu czekác/ iedno od wíchodu łtońcá áż do Południá *GroicPorz* kv.

2. *Głos dzwonu, dzwonienie (6)* : áby ludzie łkoro zwon wlyłfzą/ na koláná pádáli/ y Pánnę Máryą pozdrawiáli. *KrowObr* 136v; *SkarŻyw* 471; Niełtoi o młzą/ áni o dzwony *KochFr* 118; Swiéc/ y dzwonow zániechay/ y mar drogo łłánych *KochPieś* 55, 25.

Przysłowie: ále wždy łławá dobra nigdy zá dzwonem nie biega/ y długo potrwać może. *RejZwierc* 161v.

******* *Bez wystarczającego kontekstu (5)* : *MurzOrt* Bv; O téy literze/ o / mówiąc zemną pan Kochánowłki chciał áby na żadnym/ o / po którymby łzłá litèrá m/ albo n. krèłká żadna kłádziona nie byłá; iáko w tym łłowie dom/ dzwon/ etć. *JanNKar* F2, E3 [2 r.]; *JanNKarKoch* Fv.

BC